

OBSERVAREA ALEGERILOR DIN REPUBLICA MOLDOVA: PROCEDURI ȘI PARTICIPANȚI

OBSERVATION OF ELECTIONS IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA: PROCEDURES AND PARTICIPANTS

DOI: 10.5281/zenodo.5565015

UDC: 342.8(478)

Igor BUCATARU

Universitatea de Stat din Moldova

Asociația Promo-LEX

E-mail: igor.bucataru@yahoo.com

Rezumat: *Articolul cuprinde analiza activității de observare a alegerilor din Republica Moldova. Autorul atrage atenția asupra aspectelor privind reglementarea normativă, precum și evidențiază principalele etape în instituționalizarea și evoluția statutului de observator. Sunt cercetate principalele probleme cu care s-au confruntat misiunile de observare ce au monitorizat alegerile din Republica Moldova, atât în baza experienței misiunilor naționale cât și a celor internaționale. Cadrul legal este analizat prin prisma prevederilor Codului electoral și a Regulamentului CEC privind statutul observatorilor și procedura de acreditare a acestora. Sunt scoase în evidență și problemele depistate în activitatea observatorilor, atât a celor din partea societății civile, cât și a concurenților electorali. De asemenea, sunt formulate concluzii privind gradul de libertate deținut de observatori pe parcursul monitorizării alegerilor.*

Cuvinte cheie: *observarea alegerilor, misiuni de observare, drepturi și obligații ale observatorilor, observatori naționali și internaționali.*

Abstract: *The paper includes the analysis of the election observation activity in the Republic of Moldova. The author draws attention to the issues regarding normative regulation, as well as highlights the main stages in the institutionalization and evolution of observer status. The main problems faced by the observation missions that monitored the elections in the Republic of Moldova were investigated, both based on the experience of national and international missions. The legal framework is analyzed in the light of the provisions of the Electoral Code and the CEC Regulation on the status of observers and their accreditation procedure. The problems detected in the activity of the observers, both those from the civil society and the electoral contestants, are also highlighted. Conclusions are also drawn on the degree of freedom held by observers during election monitoring.*

Keywords: *election observation, observation missions, observers' rights and obligations, national and international observers.*

Introducere

Observarea liberă a alegerilor este o procedură fundamentală care asigură

legitimitatea procedurilor de vot desfășurate. Alegerile nu sunt suficiente în sine, doar organizarea unor alegeri nu poate asigura legitimitatea puterii. Este necesar ca alegerile autorităților publice de orice nivel să se desfășoare în condiții de libertate, corectitudine și șanse egale. Aprecierea corectitudinii desfășurării procedurilor electorale, trebuie să fie făcută nu doar de către organele de stat sau de către concurenți, ci și de organizațiile societății civile care pot aduce un punct de vedere obiectiv asupra conținutului proceselor electorale desfășurate.

Republica Moldova nu este un stat democratic consolidat, din care cauză încă persistă ruiscul fraudării alegerilor. Observarea alegerilor este mecanismul care poate preveni desfășurarea unor alegeri incorecte și fraudate.

Gradul de cercetare a problemei și scopul cercetării

Subiectul observării alegerilor este unui încă insuficient investigat de mediul academic. Atenția investigațională a majorității cercetătorilor este axată pe problemele ce țin de aplicarea procedurilor de vot în diverse tipuri de sisteme electorale, precum și impactul sistemelor electorale asupra configurației regimurilor politice. Mai puține analize științifice au fost elaborate pe subiectul mecanismului de observare a alegerilor.

Autorul și-a propus să analizeze în articol dacă statutul observatorilor (drepturile și obligațiile) din Republica Moldova permite de a observa liber și corect alegerile. Obiectivele cercetării se referă la: investigarea procesului de instituționalizare a instituției observatorului; cercetarea cadrului legal și normativ; identificarea principalelor etape în observarea alegerilor; diferențierea metodelor utilizate de observatorii din partea societății civile de a celor din partea concurenților.

Metodologia cercetării

Pentru obținerea unei imagini detaliate și obiective privind rolul și locul observatorilor în procesul electoral, au fost utilizate în calitate de instrumente metodologice:

- Analiza documentelor. În acest sens au fost examinate atât prevederile legale naționale, cât și standardele internaționale în domeniu în baza Declarațiilor și ghidurilor OSCE/ODIHR, a Liniilor directorii ale Consiliului Europei, precum și a Convenției privind standardele pentru alegerile democratice, drepturile și libertățile electorale în statele membre CSI. Drept bază documentară au servit, de asemenea, studiile și rapoartele în domeniu a Asociației Promo-LEX.

- Solicitățile de acces la informație. Drept instrument de cercetare a servit și solicitarea de informații de la autoritățile publice pe subiecte relevante cercetării.

- Informarea în baza experienței de observator. Autorul studiului a

fost implicat în observarea alegerilor din Republica Moldova pe parcursul anilor 2014-2021. De asemenea dispune de experiență de observare internațională, din partea Promo-LEX, la scrutinele din: Armenia, Georgia, România, Suedia și Ucraina.

Rezultate

1. Constatări preliminare

Republica Moldova este un stat cu democrație în proces de consolidare. Pe parcursul a 30 de ani de independență în statul moldovenesc s-au desfășurat numeroase scrutine electorale naționale și locale. Potrivit normei constituționale, în Republica Moldova voința poporului constituie baza puterii de stat. Această voință se exprimă prin alegeri libere, care au loc în mod periodic prin sufragiu universal, egal, direct, secret și liber exprimat. Prin sufragiu universal, la moment, este ales Președintele Republicii Moldova, Parlamentul, autoritățile reprezentative ale administrației publice locale de nivelurile unu și doi.

Calitatea alegerilor desfășurate în societate sunt un indicator plener și veridic a calității instituțiilor publice, precum și a gradului de democratizare a societății per ansamblu. În Republica Moldova alegerile au fost în permanență competitive și s-au desfășurat periodic. În același timp, potrivit majorității misiunilor de observare, naționale și internaționale, au avut un caracter preponderent liber și corect. În fine, Curtea Constituțională a confirmat rezultatele și a validat mandatele în toate cazurile când a fost solicitată să se expună.

Aprecierea calității alegerilor desfășurate, în corespundere cu documentele de politici internaționale de referință, trebuie să fie realizată nu doar de către autoritățile publice care organizează și desfășoară aceste scrutine. Ci și în mod aparte de către societatea civilă, de misiunile de observare independente de autoritățile statului, care pot veni cu o opinie și cu o expertiză „din afara sistemului”.

Ipoteza de la care se pornește în prezentul articol este că observarea alegerilor este o procedură absolut necesară în societățile unde democrația încă nu este consolidată. Atragem atenția în special asupra necesității observării civice a alegerilor, din partea societății civile.

2. Instituționalizarea activității observatorilor în Republica Moldova

Potrivit surselor disponibile analizate, prima mențiune despre rolul și statutul observatorilor se face în art. 46 din Legea nr. 1609 din 14.10.1993 privind alegerea Parlamentului. Subliniem, totuși, că noțiunea „observator” este utilizată pentru definirea observatorilor din străinătate (internaționali). Cu referință la observatorii interni, se utilizează noțiunea de „reprezentanți”. Cu privire la drepturile observatorilor, norma legală prevedea că „Reprezentanții presei, ai

audiovizualului, observatorii și alți reprezentanți acreditați au dreptul să asiste la toate operațiunile electorale iar în ziua alegerilor la secțiile de votare și la numărătoarea voturilor fără a se amesteca sau a încurca activității comisiei de votare în cazul constatării unei neregularități”. În plus, pentru alegerile parlamentare din 27 februarie 1994, Comisia Electorală Centrală (CEC) aprobă un Regulament privind statutul observatorilor străini și o Hotărâre cu privire la acreditarea reprezentanților din partea partidelor, organizațiilor social-politice, obștești, blocurilor electorale și candidaților independenți.

Alegerile pentru funcția de Președinte al Republicii Moldova din 17 noiembrie 1996 au fost reglementate prin Legea nr. 833 din 16-05-1996. La articolul 3, deja se introduce noțiunea de „observatori interni”, care sunt „persoanele împuternicite de organele de conducere ale organizațiilor obștești, care au drept scop apărarea drepturilor omului”, de rând cu „observatorii străini” și „reprezentanți partidelor și ai altor organizații social-politice”. CEC a dezvoltat normele legale și a stabilit drepturile și obligațiile observatorilor străini în cadrul Hotărârii cu privire la activitatea observatorului străin (internațional). De asemenea, a fost aprobată Hotărârea cu privire la statutul observatorilor interni și ai reprezentanților partidelor și altor organizații social-politice. În cadrul acesteia, la pct. 4 Comisia stabilea că „Observatorii interni și reprezentanții partidelor și altor organizații social-politice se bucură de drepturile și obligațiile stabilite [...] pentru observatorii străini”.

Astfel, potrivit cadrului normativ, la alegerile prezidențiale din 1996, existau două categorii de observatori: interni (din partea organizațiilor obștești) și străini (din partea organizațiilor internaționale și a altor state). Pentru partide și alte organizații social-politice era prevăzută noțiunea de „reprezentanți”. Toate aceste categorii se bucurau de aceleași drepturi și obligații, descrise normativ însă doar pentru observatorii străini (internaționali).

La 21 noiembrie 1997 este aprobat Codul electoral al Republicii Moldova care reprezintă o culegere sistematică de reglementări legale privind organizarea și desfășurarea alegerilor. Statutul și acreditarea observatorilor este reglementată de un articol separat, inițial – art. 63, la moment – art. 68. Codul electoral stabilește existența a două categorii de observatori:

- observatori internaționali (acreditați inițial de Ministerul Afacerilor Externe, după care de CEC);
- Observatori naționali (acreditați de CEC și Consilii Electorale de Circumscripție):
  - a) din partea concurenților electorali;
  - b) din partea asociațiilor obștești calificate.

Statutul observatorilor a fost în permanență dezvoltat, conținutul articolului din Codul electoral care reglementează activitatea observatorilor fiind de cel puțin șase ori modificat până la moment. Dacă inițial articolul includea

patru alineate, atunci în versiunea actuală (2020) acesta conține șapte alineate.

O etapă importantă a fost și aprobarea de către CEC a unui Regulament ce reglementează detaliile privind procedura de acreditare și activitatea observatorilor, atât naționali cât și internaționali - Regulamentul privind statutul observatorilor și procedura de acreditare a acestora.

3. *Cadrul legal și normativ privind statutul observatorilor*

Cadrul juridic actual al activității observatorilor cuprinde prevederile Codului electoral, în speță art. 68 și ale Regulamentului privind statutul observatorilor și procedura de acreditare a acestora. Analiza proceselor electorale desfășurate în Republica Moldova, inclusiv prin prisma constatărilor și concluziilor rapoartelor de observare a misiunilor naționale și internaționale, permit de a deduce că, per ansamblu, drepturile observatorilor stabilite legal, permit realizarea observării alegerilor într-o manieră liberă și corectă.

Totuși în anumite scrutine Misiunile de observare au atras atenția asupra unor obstacolele întâlnite în activitatea observatorilor. Majoritatea problemelor semnalate de observatori se referă nu atât la conținutul prevederilor legale, cât la gradul de respectare a acestora de către funcționarii electorali sau alte autorități publice. Printre acestea se numără: obstrucționarea accesului la listele electorale (Promo-LEX, 2019, p.46); limitarea accesului la documentația electorală a candidaților în alegeri (Promo-LEX, 2018, p.18-19); intimidarea observatorilor (Promo-LEX, 2019, p.5) etc.

Revenind la statutul observatorilor, printre drepturile stipulate în Codul electoral menționăm:

- să asiste la toate operațiunile electorale, la toate ședințele organelor electorale, inclusiv în ziua alegerilor, fără a interveni în procesul electoral sau în alte operații electorale;
- să informeze președintele organului electoral despre neregulile observate;
- observatorii au acces la toate informațiile cu caracter electoral, la listele electorale, la procesele-verbale întocmite de organele electorale;
- pot efectua filmări foto și video cu înștiințarea președintelui organului electoral, fără a pune în pericol secretul și securitatea votării;
- observatorii naționali pot depune și sesizări privind neregulile depistate, care se examinează de către președintele organului electoral, cu informarea obligatorie a autorului sesizării despre decizia luată.

Obligațiile prevăzute de Regulamentul CEC includ, *inter alia*:

- să fie imparțiali în exercitarea obligațiilor și să nu-și exprime părerile personale sau preferințele vizavi de anumiți concurenți electorali/participanți la referendum sau privind unele probleme ce apar în procesul alegerilor;
- să-și îndeplinească obligațiile într-o manieră corectă, să nu

intervină în procesul alegerilor, în procedurile din ziua alegerilor sau în numărarea voturilor;

- să poarte legitimația eliberată de organul electoral și, la solicitarea tuturor persoanelor interesate, să se legitimeze și să confirme că persoana care îl însoțește este interpret, ultimul urmând să prezinte actul de identitate, etc.

Totuși, în cel puțin trei situații, autoritățile publice au încercat să opereze modificări în cadrul normativ și legal, care în opinia observatorilor ar avea ca efect limitarea drepturilor acestora. În două cazuri este vorba de CEC care în august 2016 și în aprilie 2018 a avut inițiativa de a modifica procedura de acreditare a observatorilor naționali din Regulamentul CEC. În opinia Asociației Promo-LEX modificările cadrului normativ urmau să complice „substanțial procesul de acreditare a observatorilor naționali”. Dacă în 2016, Comisia a renunțat la intenția de modificare a cadrului normativ, în 2018 CEC a aprobat modificările preconizate prin Hotărârea CEC nr. 1694 din 12.06.2018 pentru modificarea și completarea Regulamentului privind statutul observatorilor și procedura de acreditare a acestora, aprobat prin hotărârea Comisiei Electorale Centrale nr. 332 din 24 octombrie 2006. Esența modificărilor se referea la necesitatea de completare a formularelor de acreditare de către fiecare candidat individual, și doar depunerea unei cereri colective cum era anterior. Într-un final, CEC, în preajma alegerilor generale locale din octombrie 2019, și-a revizuit decizia și a restabilit prevederile anterioare prin Hotărârea CEC nr. 2637 din 02-09-2019 pentru modificarea Regulamentului privind statutul observatorilor și procedura de acreditare a acestora, aprobat prin hotărârea Comisiei Electorale Centrale nr. 332/2006.

A treia încercare ține de modificările propuse prin proiectul de lege nr. 263 cu privire la modificarea legislației electorale. Proiectul a fost înaintat pe 19 iunie 2020 de un grup de deputați, dar a fost elaborat în cadrul CEC. Chiar dacă majoritatea prevederilor au fost apreciate de societatea civilă ca fiind cu impact pozitiv, Coaliția Civică pentru Alegeri Libere și Corecte (CALC) a atenționat că mai multe prevederi pot fi considerate controversate și chiar periculoase, cu riscul de a vicia alegerile, printre acestea fiind și încercarea de modificare a prevederilor actuale care permit acreditarea și activitatea observatorilor înainte de începerea perioadei electorale, dar și după finalizarea acesteia (CALC, 2020). Până la momentul publicării prezentului studiu, proiectul nr. 263 nu a fost votat în lectura finală.

4. *Experiența observării naționale în Republica Moldova.*

Din momentul organizării primelor alegeri în Republica Moldova, are loc observarea procedurilor electorale de către reprezentanții concurenților electorali și a asociațiilor obștești. Observarea se referea, în special, la procedurile de vot și numărare a rezultatelor alegerilor din ziua scrutinelor. Chiar dacă în spațiul public este puțină informație privind observarea alegerilor prezidențiale din 8

decembrie 1991, deja în contextul alegerilor parlamentare anticipate din 24 februarie 1994, CEC aprobă o Hotărâre cu privire la acreditarea reprezentanților din partea partidelor, organizațiilor social-politice, obștești, blocurilor electorale și candidaților independenți la secțiile de votare pentru alegerea Parlamentului.

Observarea alegerilor în anii '90, din perspectiva monitorizării interne a scrutinelor, se caracterizează prin implicarea preponderentă a observatorilor/reprezentanților din partea concurenților electorali. Societatea civilă din Republica Moldova încă nu avea capacitate de a propune o alternativă de observare civică. O altă trăsătură a experienței de observare este că aceasta viza doar preponderent ziua alegerilor, mai puțin campania electorală. În fine, o ultimă trăsătură este slaba pregătire a observatorilor din partea partidelor și altor organizații social politice. Astfel potrivit Misiunii OSCE/ODIHR de observare a alegerilor parlamentare din 22 martie 1998, „observatorii partidelor, uneori, nu erau pe deplin conștienți de drepturile lor și, din acest motiv, prezența lor nu a fost la fel de eficientă pe cât ar fi putut fi”(OSCE/ODIHR, 1998, p.8).

Deja din 1999 în observarea alegerilor se implică mai activ organizațiile obștești, iar o parte chiar se specializează în domeniu. De exemplu, pentru alegerile locale generale din 1999 Liga pentru Apărarea Drepturilor Omului în Moldova înregistrează cel puțin 275 observatori, ca la următoarele alegeri locale, în 2003, să acrediteze deja circa 2006 observatori.

Decisivă pentru sporirea calității observării alegerilor, precum și pentru creșterea rolului societății civile în monitorizarea proceselor electorale este constituirea în contextul alegerilor parlamentare din 6 martie 2005 a Coaliției Civice pentru Alegeri Libere și Corecte (CALC) – „Coaliția 2005”. În cadrul Coaliției 2005 au fost elaborate și aplicate mecanisme de monitorizare și educaționale utilizate pentru prima dată în Republica Moldova, inclusiv observarea campaniei electorale și publicarea rapoartelor de observare; numărarea paralelă a voturilor; monitorizarea cuprinzătoare a mass media; programul de educație civică și vot la scară largă.

Coaliția a fost relansată în toate ciclurile electorale ulterioare. CALC a observat și alegerile regionale din UTAG (de exemplu, alegerile pentru funcția de Guvernator din 2006 și în Adunarea Populară din 2008). La moment, CALC este o entitate permanentă, benevolă, constituită din organizații obștești din Republica Moldova. Misiunea Coaliției este de a contribui la dezvoltarea democrației în Republica Moldova prin promovarea și desfășurarea alegerilor libere și corecte în conformitate cu standardele ODIHR (OSCE), ale Consiliului Europei și a instituțiilor specializate afiliate acestuia

Din 2009 alegerile în Republica Moldova sunt observate și de Asociația Promo-LEX, care în cadrul CALC organizează în mod constant Misiuni de observare a alegerilor potrivit metodologiei OSCE/ODIHR. MO Promo-LEX a alegerilor parlamentare anticipate din 11 iulie 2021 a fost a 21-a misiune

organizată.

Misiunile Promo-LEX includ atât observatori pe termen lung – care observă campania electorală, cât și observatori pe termen scurt – care monitorizează procedurile de vot din ziua alegerilor. Promo-LEX publică, în baza constatărilor, rapoarte intermediare, din ziua alegerilor și raport final. Constatările și concluziile rapoartelor sunt citate, inclusiv, de Curtea Constituțională în hotărârile privind confirmarea rezultatelor alegerilor, ca de exemplu în Hotărârea Curții Constituționale privind confirmarea rezultatelor alegerilor și validarea mandatului de Președinte al Republicii Moldova. Chișinău, 13 decembrie 2016.

De exemplu, campania electorală a alegerilor parlamentare anticipate din 11 iulie 2021 au fost observate de 43 de observatori pe termen lung, care au activat în toate unitățile administrativ-teritoriale de nivelul doi. Iar în ziua alegerilor MO Promo-LEX a delegat câte un observator pe termen scurt în 600 secții de votare, selectate pe baza unui eșantion stabilit de către o companie sociologică. În plus, în toate cele 41 de secții de votare unde și-au exercitat dreptul de vot alegătorii din regiunea transnistreană a fost repartizat câte un observator static. Procesul electoral din secțiile de votare, din imediata apropiere și traseele de acces către acestea, inclusiv la care au votat alegătorii din regiunea transnistreană, au fost monitorizate de 80 de echipe mobile de observatori. De asemenea, pentru secțiile de votare de peste hotarele țării au fost delegați 80 observatori.

5. *Experiența observării internaționale în Republica Moldova.*

Observatorii internaționali au monitorizat alegerile începând cu primele scrutine desfășurate în baza pluralismului democratic. Un rol aparte l-au avut misiunile de observare organizate/coordonate și desfășurate sub egida OSCE/ODIHR. Biroul pentru Instituțiile Democratice și Drepturile Omului (Office for Democratic Institutions and Human Rights ODIHR) este principala instituție a Organizației pentru Securitate și Cooperare în Europa (OSCE) ce se ocupă în principal cu "factorul uman" al securității, inclusiv monitorizarea alegerilor.

Prima Misiune a fost organizată în 1994 și a inclus circa 130 de observatori internaționali. Potrivit Misiunii OSCE/ODIHR, cu referință la scrutinul din 1994, „alegerile parlamentare din Republica Moldova sunt libere și corecte”(ODHIR, 1994, p.2). Ulterior OSCE/ODIHR a organizat alte 14 Misiuni de observare ale alegerilor, precum și o misiune pentru observarea referendumurilor din 1995 privind intrarea anumitor localități în componența UTAG. Importanța acestora derivă nu doar din constatările, concluziile și recomandările MO, ci și din metodologia de observare utilizată, ce presupune implicarea atât a observatorilor pe termen scurt (ziua alegerilor) cât și a observatorilor pe termen lung (perioada electorală).

Adunarea Interparlamentară a statelor membre ale CSI (AIP CSI), de asemenea a organizat începând cu alegerile parlamentare din 2014 patru MO, constituite din oficiali, deputați și experți ai statelor membre ale CSI (CHГ, 2002). Metodologia observării a inclus întâlniri și discuții cu autoritățile publice și părțile interesate în perioada electorală precum și observarea procedurilor din ziua alegerilor. Concluziile Misiunilor sunt raportate, inclusiv, la Convenția privind standardele pentru alegerile democratice, drepturile și libertățile electorale în statele membre CSI (CHГ, 2002).

Alte trei misiuni internaționale, în perioada 2016-2019, au fost realizate de către ENEMO, rețea de organizații ale societății civile din 18 state. Spre deosebire de OSCE/ODIHR misiunile ENEMO sunt formate doar de societatea civilă, fără implicarea autorităților publice. Metodologia de observare, la fel, presupune observarea campaniei electorale și a zilei alegerilor, cu publicarea rapoartelor.

Concluzionând la final de secțiune, atragem atenția că în general, aprecierile alegerilor în Republica Moldova de către misiunile internaționale de observare au fost preponderent pozitive. Rolul concluziilor misiunilor de observare internaționale este unul foarte important pentru crearea percepției internaționale asupra caracterului liber și corect a scrutinelor desfășurate.

6. Aspecte generale ale observării alegerilor parlamentare anticipate din 11 iulie 2021.

Pentru alegerile parlamentare anticipate au fost acreditați de către Comisia Electorală Centrală, cumulativ, 2 442 de observatori, dintre care 1 800 de observatori naționali și 642 de observatori și experți internaționali. Cei mai mulți observatori naționali au fost acreditați la propunerea Asociației Promo-LEX – 1 186 de observatori sau 66% din numărul observatorilor naționali. (Promo-LEX, 2021, p.13). Menționăm, de asemenea, că din numărul total de 1 800 de observatori naționali, 158 sunt observatori acreditați de 6 concurenți electorali pentru secțiile de votare peste hotare. Concurenții au acreditat observatori pentru secțiile din țară la Consiliile electorale de circumscripție.

Comparativ cu alegerile prezidențiale din 1 (15) noiembrie 2020, când, în aceeași perioadă, au fost acreditați cumulativ 2 193 de observatori, constatăm la alegerile curente o creștere a numărului total de observatori acreditați cu circa 249 de persoane. În special, atragem atenția la sporirea numărului de observatori internaționali, cu circa 330 de persoane. Aceste mutații pot fi explicate prin ameliorarea situației pandemice din Republica Moldova la momentul respectiv.

Cu privire la rezultatele observării alegerilor, potrivit Coaliției Civice pentru Alegeri Libere și Corecte, principalele probleme identificate pe parcursul campaniei electorale se referă la (CALC, 2021):

- utilizarea abuzivă a resurselor administrative;
- transportarea organizată ilicită a alegătorilor în ziua alegerilor;

- utilizarea discursului de ură și instigare la discriminare;
- utilizarea imaginii cultelor religioase în campania electorală;
- lipsa delimitării distincte a publicității electorale/politice de publicitatea comercială etc.

Un aspect aparte asupra căroră observatorii Promo-LEX au atras atenția în rapoartele de observare se referă la procesul de constituire a secțiilor de votare peste hotare. Scrutinul parametar din iulie 2021 a argumentat o dată în plus necesitatea soluționării problemei votului de peste hotare. Este necesar de a implementa mecanisme alternative de vot: votul prin corespondență, votul prin internet sau majorarea numărului de zile pentru votare. Numărul de alegători ce votează peste hotare este în continuă creștere, reflectând tendințele migraționiste din ultimele decenii. La alegerile parlamentare anticipate din 2021 peste hotare au votat cel mai mare număr de alegători anume din istoria alegerilor parlamentare organizate și desfășurate.

În același timp, cu referință la constatările generale privind organizarea și desfășurarea zilei alegerilor parlamentare anticipate, observatorii Promo-LEX au concluzionat că pe parcursul zilei alegerilor, în secțiile observate, votarea în general a fost organizată eficient (Promo-LEX, 2021, p.4). Suplimentar, procesul de filmare a operațiunilor electorale a fost unul lipsit de continuitate pe alocuri, iar SIAS Alegeri a manifestat disfuncționalități sporadice. De asemenea, observatorii au raportat cazuri particulare de agitație electorală. Suspiciunile privind oferirea de recompense și transportarea organizată a alegătorilor au caracterizat în special procesul electoral desfășurat în contextul participării la vot a cetățenilor din regiunea transnistreană. Secretul votului a fost afectat de incidența sporită a numărului de cazuri de fotografiere a opțiunii de vot a alegătorilor. Procesul de observare a cunoscut situații izolate de intimidare a observatorilor Promo-LEX de către unii funcționari electorali. Numărarea voturilor a fost, în general, rapidă și calmă.

Concluzii

În concluzie, „legalizarea,, instituției observatorilor în Republica Moldova a fost un proces evolutiv, relativ scurt, care s-a finalizat prin aprobarea Codului electoral și includerea unui articol separat privind statutul și acreditarea observatorilor. Totuși, instituția observatorilor, inclusiv a celor naționali, chiar dacă cu alte denumiri, a fost prezentă la toate scrutinele desfășurate în Republica Moldova.

Cadrul legal și normativ din Republica Moldova asigură, în general, un context favorabil observării alegerilor. Problemele identificate de observatori se referă nu atât la calitatea normelor, cât la gradul de respectare a acestora. De asemenea, au fost identificate cel puțin trei situații când CEC a inițiat modificări, ce în opinia observatorilor ar afecta drepturile acestora, însă la momentul de față

acestea sau nu au fost implementate, sau s-a revenit la situația inițială.

Experiența de observare a alegerilor în Republica Moldova este una bogată, ea fiind acumulată la fiecare dintre scrutinele organizate și desfășurate. Dacă în anii '90 observarea calitativă și consistentă din punct de vedere metodologic a fost asigurată, în special, de misiunile internaționale ale observatorilor, atunci începând cu mijlocul anilor două mii, organizațiile societății civile din Republica Moldova reușesc să organizeze și ele misiuni complexe și durabile de observare a alegerilor.

Referințe bibliografice:

1. APEL către Parlamentul Republicii Moldova privind numirea noii componente a Comisiei Electorale Centrale și realizarea unor obiective prioritare în domeniul electoral (2021, 2 august). Chișinău: CALC. Citit: <https://www.curl.ro/YLkJE>
2. *Codul electoral al Republicii Moldova nr. 1381 din 21.11.1997.*
3. Final Report OSCE/ODIHR.(1998) Republic of Moldova. Parliamentary Elections, 22 March 1998.
4. Highlights of ODIHR activities (1994). Parliamentary Elections, Republic of Moldova, 27 February, 1994.
5. *Hotărâre CEC nr. 1694 din 12.06.2018 pentru modificarea și completarea Regulamentului privind statutul observatorilor și procedura de acreditare a acestora, aprobat prin hotărârea Comisiei Electorale Centrale nr. 332 din 24 octombrie 2006.*
6. *Hotărâre CEC nr. 2637 din 02-09-2019 pentru modificarea Regulamentului privind statutul observatorilor și procedura de acreditare a acestora, aprobat prin hotărârea Comisiei Electorale Centrale nr. 332/2006.*
7. *Hotărârea CEC cu privire la activitatea observatorului străin (internațional) în perioada desfășurării alegerilor pentru funcția de Președinte al Republicii Moldova, 13 septembrie 1996, nr. 43.*
8. *Hotărârea CEC cu privire la statutul observatorilor interni și ai reprezentanților partidelor și altor organizații social-politice , 7 noiembrie 1996, nr. 101.*
9. *Hotărârea CEC nr. 332 din 24.10.2006 cu privire la aprobarea Regulamentului privind statutul observatorilor și procedura de acreditare a acestora*
10. *Hotărârea Curții Constituționale privind confirmarea rezultatelor alegerilor și validarea mandatului de Președinte al Republicii Moldova. Chișinău, 13 decembrie 2016.*
11. *Legea nr. 1609 din 14.10.1993 privind alegerea Parlamentului Republicii Moldova.*
12. *Legea nr. 833 din 16.05.1996 privind alegerile pentru funcția de Președinte*

al Republicii Moldova.

13. *Proiectul de lege pentru modificarea unor acte normative (Codul electoral nr.1381/1997 – art.1, 8, 15, ș.a.; Codul contravențional al RM nr.218/2008 – art.52, 400, 4235; ș.a.)*
14. Raport Final (2018). Misiunea de Observare Promo-LEX a alegerilor locale noi din 20 mai (3 iunie) 2018. Chișinău: Promo-LEX.
15. Raport Final (2019). Misiunea de Observare Promo-LEX a alegerilor parlamentare din 24 februarie 2019. Chișinău: Promo-LEX.
16. Raport Final (2019). Misiunea de Observare Promo-LEX a alegerilor locale generale și parlamentare noi din 20 octombrie (3 noiembrie) 2019. Chișinău: Promo-LEX.
17. Raportul nr.5 (2021). Misiunea de observare Promo-LEX a alegerilor parlamentare anticipate din 11 iulie 2021. Chișinău: Promo-LEX.
18. *Regulamentul CEC privind statutul observatorilor străini în perioada efectuării alegerilor Parlamentului Republicii Moldova, aprobat prin Hotărârea CEC din 14 decembrie 1993, nr.52.*
19. Конвенция о стандартах демократических выборов, избирательных прав и свобод в государствах - участниках СНГ (2002, 7 октября), Кишинев: Совет МПА СНГ.